
KUTATÁS KÖZBEN

Az egyes képzési területek hallgatóinak összevetése

A Felsőoktatási Kutatóintézet keretén belül OTKA támogatással 2006/2007 folyamán kutatás zajlott „A magyar felsőoktatás szerkezetének és a finanszírozás rendszerének átalakulása a lineáris modellre történő áttérés során” címmel.¹ Ezen átfogó kutatás része az a vizsgálat, amelynek célja a 2006-ban a felsőoktatásba frissen bekerült hallgatók körének szociológiai leírása, azonosítása volt.²

A kutatás során több lépcsőben elemeztük a BSc hallgatók összetételét.³ Az első – átfogó – vizsgálati szakaszban az új típusú felsőoktatás szereplőit a 2004-es, illetve 2006-os teljes hallgatói körre vonatkozó adatok viszonylatában helyeztük el. Emellett összehasonlítottuk összetételüket a 2004-es évben BSc szintnek megfeleltethető képzésben résztvevők, s ugyanez év főiskolai, egyetemi hallgatóinak demográfiai, regionális, intézményi megoszlásával. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a felsőoktatási struktúraváltás mennyiben jelent egyúttal a hallgatói csoportok összetételében bekövetkezett változást is. A ciklusú képzés hallgatóinak specifikálása során azonosítottuk az általános felsőoktatási és demográfiai trendeket s ezektől elkülönítve törekedtünk kiszűrni az új képzési struktúra bevezetésével összefüggésbe hozható felsőoktatási átrendeződési tendenciákat.

A vizsgálat második szakaszában a 2006-os BSc hallgatók képzési terület szerinti elemzését végeztük el. A változóink szerinti hallgatói megoszlásokat képzési területi bontásban állítottuk egymás mellé, miközben adatainkat rendre összevetettük a BSc hallgatók egészére jellemző átlagértékekkel. A főképp demográfiai, regionális, képzési szerkezeti adatokból nyert információkat kiegészítették azok a képzési terület-specifikus elemzések, amelyek az intézményi háttérre, szakstruktúrára koncentráltak, kiemelve az egyes területek szakmaiságából, infrastruktúrális háttéréből következő egyediségeket.

Tanulmányomban a második kutatási szakasz egyes részeredményeinek ismertetésére törekszem, ezen belül is 2006-ban az egyes képzési területekre felvett BSc hallgatók⁴ közti demográfiai sajátosságok bemutatására.

1 A kutatás vezetője Hrubos Ildikó, a munkatársak: Polónyi István, Tomasz Gábor, Pálinkó Éva, Veroszta Zsuzsanna.

2 A kutatás során készült résztanulmány „Veroszta Zsuzsanna: A felsőoktatási szerkezetváltás hallgatói dimenziói” címen hozzáférhető a Felsőoktatási Kutatóintézet Könyvtárában.

3 Adataink forrása: az Országos Felsőoktatási Információs Központ (OFIK) hivatalos adatbázisa, illetve az OFIK honlapján – www.felvi.hu – megjelentetett adatok.

4 A 2006-ban Bachelor képzésre felvett hallgatók adatbázisát úgy alakítottuk ki, hogy az adott évben felvettek teljes köréből szelektáltuk az osztatlan képzésekre, a hitéleti és művészeti szakokra, valamint a még hagyományos egyetemi/főiskolai szakokra felvetteket.

A felsőoktatási környezet

A hagyományosan főiskolai és egyetemi képzéseket kínáló felsőoktatás helyébe 2006-tól új kategóriákkal, képzési elvekkel, követelményekkel és célokkal működő rendszer lépett. Az oktatás első képzési ciklusa 2006-ban már 101 alapképzési szakkal indult meg, s folyamatban van az ezekre épülő mesterszakok indítása is. A változások hallgatói szinten alapvetően a kezdő évfolyamokat érintik, különösen a 2006/2007-es tanév elsőéveseit, hiszen elsőként ekkor szembesültek nagyobb hallgatói tömegek az új struktúrával. A folyamat „kísérleti” szinten már 2004-ben megkezdődött, 2005-ben a kétciklusú képzést kínáló intézmények köre jelentősen bővült, ám az új szisztéma még csak egyes képzési területeket érintett. 2006-ra a magyar felsőoktatás hagyományos struktúrája gyökeres változáson ment át, megtörtént a kétlépcsős képzési rendszer szinte teljes körű bevezetése. 2006-ban a magyar felsőoktatásba felvételt nyert hallgatók 12 képzési területen kezdheték meg Bachelor szintű tanulmányaikat. A képzési területek mindegyike képzési ágakra ezen belül alapképzési szakokra oszlik tovább. A Bachelor képzések rendszerére épül rá a Master szinten folyó felsőoktatás. Ebben az új struktúrában minden egyes hagyományos szaknak megvan a megfeleltethetéshez szükséges helye, adminisztratív besorolása, amelynek szerepe várhatóan az új rendszer működése révén fokozatosan halványodik majd. Amíg korábbi hagyományos rendszerben szakok, szakcsoportok szerinti felosztásban gondolkodtak a felsőoktatás szereplői, az új szisztéma strukturáltabb, ám a legalsó – alapképzési szakos – szinten jóval kevésbé felaprózódott szerkezetű.

A BSc hallgatók demográfiai jegyei

Vizsgálatunkban a kialakított képzési területek friss hallgatóinak összetételét elemezzük abból a célból, hogy a 12 képzési terület pontosan meghatározható tematikai különbségei mellett az ezekhez kapcsolódó szociológiai sajátosságok is feltáruljanak. Ennek érdekében elsőként a képzési területeket vetettük össze aszerint, hogy hallgatóik milyen jellemzőkkel bírnak a demográfiai változók tekintetében. A hallgatók demográfiai, regionális megoszlása mellett a nyelvtudás magas presztízs-értékkel rendelkező változóját is beemeltük az elemzésbe.

Képzési területenként a hallgatóik nemek szerinti megoszlását elemezve azt találjuk, hogy a szakterületek jelentős hányadában nagyon erős női dominancia érvényesül. Míg a 2006-os évben felvételt nyert BSc hallgatóknak 44 százaléka férfi, 55 százaléka nő, addig a bölcsészettudomány, társadalomtudomány, jog és igazgatás, orvos és egészségügytudomány és kiemelkedően a pedagógus képzés területein a női hallgatók aránya megközelíti, vagy meghaladja az elsőéves hallgatók háromnegyedét. A pedagógusképzésben ez az arány meghaladja a 92 százalékot, így ezen a területen a férfiak aránya elenyésző. Ugyanakkor az informatikai, nemzetvédelmi és katonai, valamint a műszaki területeken a férfiak vannak túlsúlyban. Az informatika képzési területre 90 százalékban férfiak kerültek be 2006-ban.

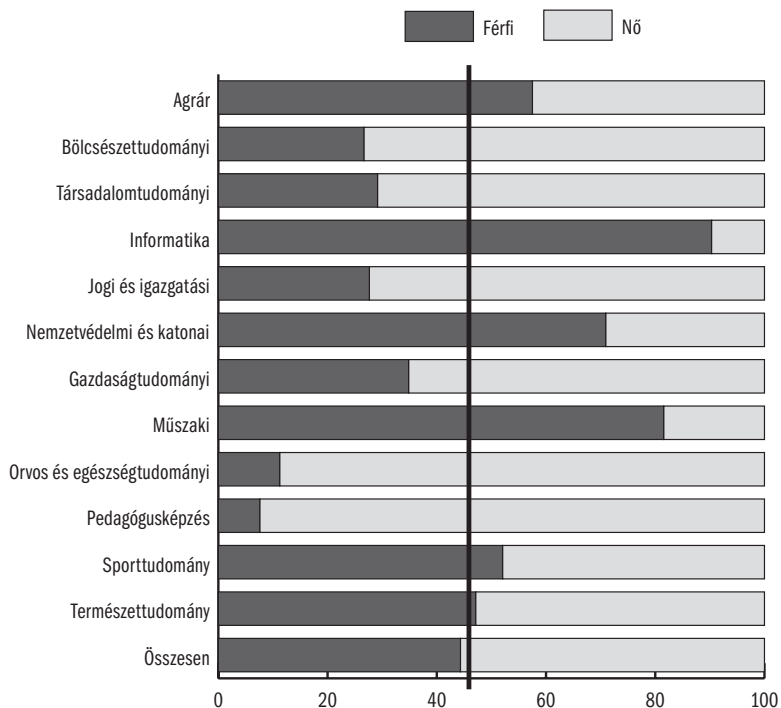
Grafikonunk érzékletesen ábrázolja, hogy a vonallal jelzett BSc átlaghoz képest az egyes képzési területeken hogyan alakul a nemek aránya. Láthatjuk, hogy az arány megközelítőleg kiegyenlítettnek csak az agrár, a gazdaságtudományi, a sporttudományi és a természettudományi képzésben mondható.⁵

⁵ Érdemes megjegyeznünk, amikor a jogi és igazgatási, valamint az orvos és egészségügytudományi képzési területek női domináciájáról beszélünk, hogy a legnagyobb presztízsű orvos és jogász *osztatlan* szakok hallgatói nem szerepelnek az elemzésben, mivel ők nem BSc hallgatói státusúak.

1. táblázat: A hallgatók nemek szerinti megoszlása képzési területenként

Képzési terület	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen
	fő			százalék		
Agrár	2837	2096	4933	57,5	42,5	100,0
Bölcsészettudományi	2855	7860	10715	26,6	73,4	100,0
Társadalomtudományi	3061	7440	10501	29,1	70,9	100,0
Informatika	5738	616	6354	90,3	9,7	100,0
Jogi és igazgatási	957	2504	3461	27,7	72,3	100,0
Nemzetvédelmi és katonai	161	66	227	70,9	29,1	100,0
Gazdaságtudományi	7038	13164	20202	34,8	65,2	100,0
Műszaki	10420	2359	12779	81,5	18,5	100,0
Orvos és egészségügyi	306	2420	2726	11,2	88,8	100,0
Pedagógusképzés	366	4463	4829	7,6	92,4	100,0
Sporttudomány	980	903	1883	52,0	48,0	100,0
Természettudomány	2195	2464	4659	47,1	52,9	100,0
Összesen	36914	46355	83269	44,3	55,7	100,0

1. ábra: A BSc hallgatók nemek szerinti megoszlása képzési területenként

A BSc hallgatók életkori sajátosságait elemezve⁶ azt találtuk, hogy összességében fiatalabb csoportról van szó, mint ami felsőoktatásba bekerültek teljes körét jellemzi. Jól érzékel-

6 A hivatalos statisztika életkori kategóriáinak alkalmazása helyett kutatásunkban az érettségi vizsga éve szerinti felosztás mellett döntöttünk. Ez az adat tisztábban mutatja meg, hogy kik azok a felvettek, akik

hető, hogy különösen a természettudományi, informatikai és műszaki képzési területek tekinthetők „fiatalosnak”, míg a jogi és igazgatási képzésben indított alapképzési szakokra bekerültek közt kiugróan nagy azok aránya, akik akár több évvel érettségi vizsgájuk után kezdték meg tanulmányaikat. Ez utóbbiak aránya az orvos és egészségtudományi képzés résztvevői körében is jelentős.

2. táblázat: Az egyes képzési területek BSc hallgatóinak megoszlása az érettségi éve szerint

	2006	2005 vagy 2004	1999-2003	1999 előtt	Összesen
Agrár	45,7	23,4	17,0	13,9	100,0
Bölcsészettudományi	42,2	22,0	16,1	19,7	100,0
Társadalomtudományi	36,8	22,5	19,8	21,0	100,0
Informatika	50,8	21,7	15,8	11,7	100,0
Jogi és igazgatási	18,3	13,8	27,1	40,9	100,0
Nemzetvédelmi és katonai	44,5	16,3	19,8	19,4	100,0
Gazdaságtudományi	38,1	25,0	20,4	16,6	100,0
Műszaki	48,6	22,0	16,2	13,2	100,0
Orvos- és egészségtudományi	40,1	15,6	15,0	29,3	100,0
Pedagógusképzés	40,9	17,4	14,2	27,4	100,0
Sporttudomány	37,2	22,5	19,9	20,4	100,0
Természettudomány	58,6	19,8	11,8	9,9	100,0
Összesen	42,0	21,9	17,8	18,3	100,0

A felvettek lakhely – egész pontosan az állandó laccím településének rangja – szerinti megoszlásának elemzése során figyelembe kellett vennünk, hogy a hallgatók földrajzi paramétereit bizonyos mértékben meghatározhatja az a tény is, hogy az adott képzési területen működő felsőoktatási intézmények hol helyezkednek el. A nemzetvédelmi képzési terület intézményei például kizárólag a fővároshoz kötődnek, míg az agrárképzés inkább a vidéki városokra koncentrálódik. Ezek a tényezők befolyásolják a hallgatók földrajzi rekrutációját, mivel a választott felsőoktatási intézmény távolsága, elérhetősége a továbbtanuláskor egy lehetséges döntési szempontként merül fel. Ennek ellenére sem haszontalan a képzési területek összevetése a hallgatók településének típusa alapján, hiszen ez a változó nagyon jól használható hierarchikus kategóriái révén fontos adalékokkal szolgálhat a képzési területek közti viszonyrendszeréről, presztízs vonatkozásokról. A BSc hallgatókat a korábbi képzési rendszer főiskolásaival, egyetemistáival összevetve azt találtuk, hogy a származási település rangja a főiskolától az egyetem felé haladva némileg nőtt a hallgatók körében. Vélhetően tehát mind szakma-specifikus, mind regionális, mind hierarchikus szempontok befolyásolják a hallgatók települési rang szerinti megoszlását képzési területenként.

A 3. táblázat százalékos adatai szerint a bölcsészettudományi, társadalomtudományi és gazdaságtudományi képzési területek hallgatói közt a legmagasabb a fővárosiak aránya. Agrár-, illetve pedagógusképzésre viszonylag kevesen kerültek be a fővárosból. A települési hierarchiában ellentétes pólust képviselő községekből bekerül hallgatók aránya ugyanakkor épp e két szakterületen a legmagasabb. A legalább megyeszékhely szintű városból

rögtön középiskola után bekerültek a felsőoktatásba, s mely csoportok kezdik meg több-kevesebb év kihagyással felsőfokú tanulmányaikat. Az életkori bontásban különösen a 18 és 19 év közti különbségtétel ezzel az információval szegényebb.

származó hallgatók aránya az előbbieken említett agrár és pedagógusképzés területén jóval az átlag alatt marad. Mivel a települési hierarchia szociológiailag egyértelműen kimutatható társadalmi különbségeket is hordoz, nem tűnik merésznek az a feltevés, hogy a kisebb településről érkező hallgatók túlsúlya a képzési terület hallgatói körének alacsonyabb társadalmi-szociális helyzetére is utal. A bölcsészettudományi, társadalom- és gazdaságtudományi hallgatók átlagot meghaladó „nagyvárosias jellege” mellett szembetűnő a sporttudományi képzési terület hallgatóinak nagyon jelentős aránya a megyeszékhelyeken, annál is inkább, mivel körükben a fővárosi hallgatók aránya átlag alatti. Az informatikai, nemzetvédelmi és katonai, műszaki képzések hallgatóiról mondhatjuk azt, hogy állandó lakhelyük településének rangját tekintve leginkább képviselik a BSc hallgatókra jellemző átlagot, hierarchiában gondolkozva ők alkotják tehát a „középmezőnyt”. (Érdekes módon mindhárom esetben a férfi túlsúllyal rendelkező területekről van szó.)

3. táblázat: Az egyes képzési területek BSc hallgatóinak megoszlása a településük rangja szerint

	Főváros	Megyei Jogú Város	Megye- székhely	Város	Nagy- község	Község	Nincs adat	Össze- sen
Agrár	12,8	2,3	16,7	32,4	6,2	27,5	2,0	100,0
Bölcsészettudományi	20,9	1,8	21,5	28,3	4,8	20,8	1,9	100,0
Társadalomtudományi	23,4	2,1	19,6	28,1	5,0	19,8	2,0	100,0
Informatika	17,2	2,9	22,5	29,2	5,3	20,0	2,8	100,0
Jogi és igazgatási	17,2	1,8	19,6	30,2	5,5	25,2	0,5	100,0
Nemzetvédelmi és katonai	22,9	1,3	17,6	29,1	4,0	25,1		100,0
Gazdaságtudományi	24,0	1,8	20,3	27,7	5,0	20,2	1,0	100,0
Műszaki	17,2	2,3	21,5	28,9	5,2	23,9	0,9	100,0
Orvos és egészségügytudományi	13,5	2,1	22,1	29,9	4,8	25,0	2,6	100,0
Pedagógusképzés	12,4	1,9	15,8	33,7	6,6	28,4	1,3	100,0
Sporttudomány	17,0	3,3	29,1	26,5	4,2	18,3	1,6	100,0
Természettudomány	15,8	2,0	20,4	29,7	5,5	24,1	2,5	100,0
Összesen	19,4	2,1	20,5	29,0	5,2	22,2	1,6	100,0

A felvettek életkorát, azaz esetünkben az érettségi vizsga óta eltelt időt vizsgálva magyarázó tényezőként szolgálhatnak számunkra az egyes képzési területeken tapasztalható eltérő bekerülési esélyek is. Nyilvánvaló, hogy azokon a területeken, ahol az alacsonyabb túljelentkezés miatt könnyebb bekerülni, fiatalabbak a hallgatók, mint ott, ahol sokaknak több évig is kell próbálkoznia a bejutáshoz. A bekerülési esélyek szemléltetéséhez tekintünk át, hogy 2006-ban az egyes képzési területeken milyen arányt képviseltek az első helyes jelentkezők a felvettek számához képest.⁷ A vonal ismét az összes vizsgált képzési területre⁸ vonatkozó átlagot jelenti, s ehhez viszonyítva jól látszik, hogy a természettudományi,

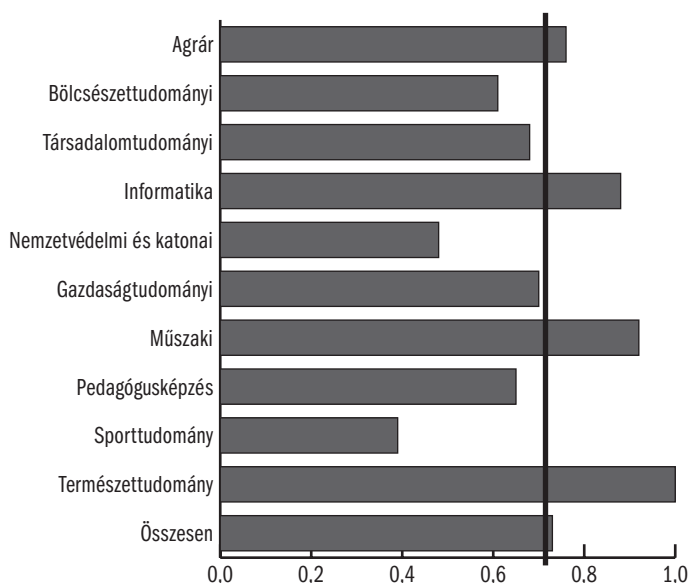
⁷ A felsőoktatási jelentkezési adatok tartalmazzák az adott képzési területekre vonatkozó teljes jelentkezői létszámot, valamint az első helyre beadott jelentkezések számát is. Mivel egy-egy jelentkező tetszés szerinti számú képzési területre jelentkezhet az általa preferált sorrendiségben, összesítettünkben mi az adott képzési területre első helyre – tehát a jelentkező által megcélzott legfontosabb képzésre – beadott jelentkezéseket vetjük össze a bekerültek számával.

⁸ A diagramban nem tüntettük fel az orvos és egészségügytudományi, valamint a jogi és igazgatási képzési területek hallgatóit, mert a www.felvi.hu statisztikai adatai az osztatlan képzések hallgatóit is beemelték a képzési területek hallgatói közé, míg mi kizárólag a BSc képzés hallgatóival foglalkozunk. Ezen a két területen ez jelentős differenciát eredményezne, így az adatok esetünkben nem értelmezhetőek érvényesen.

informatikai és agrár képzési területeken az átlagnál jobb volt az első helyen jelentkezők esélye arra, hogy bekerüljenek a megjelölt helyre. A természettudományi területen az első helyes jelentkezők és a rendelkezésre álló helyek száma gyakorlatilag megegyezett. Ezek az adatok igazolják azt a feltevésünket, mely szerint a kevesebb újrapróbálkozás a fiatalabb korosztály súlyát növeli, hisz láthattuk, hogy épp ezeken a képzési területeken a legmagasabb a közvetlenül érettségi vizsga után bekerült hallgatók aránya. Ellenkező irányban vizsgálódva is megalapozottnak tekinthetjük hipotézisünket, hiszen a legalacsonyabb „bekerülési esélyt” produkáló sporttudományi képzési terület hallgatói között az átlagnál magasabb arányban mutattuk ki az idősebb korosztály jelenlétét. Az életkort, illetve az érettségi óta eltelt éveket tekintve az átlaghoz közelítő képzési területek – bölcsészettudományi, pedagógusképzés, társadalomtudományi, gazdaságtudományi – friss hallgatói között csekélyebb a különbség a felvettek és az első helyen jelentkezők közti arány átlagos értékhez tekintett alakulásában is.

2. ábra: Bekerülési esélyek az egyes képzési területeken 2006-ban

Forrás: www.felvi.hu.

A képzési területek közti viszonyrendszert a hallgatói nyelvtudásra vonatkozó adatok lényeges hierarchikus szempontokkal gazdagítják. Adataink azt mutatták, hogy különösen a pedagógusképzésben, illetve az agrár- és a sporttudományi képzési területeken magas azoknak a hallgatóknak az aránya, akik középfokú nyelvvizsga nélkül kezdik meg tanulmányaikat az új képzési rendszerben. A bölcsészettudományi és gazdaságtudományi területekre bekerült hallgatók között van a legkevesebb államilag hitelesített nyelvvizsgával nem rendelkező fiatal. Mind a középfokú, mind a felsőfokú nyelvvizsgák tekintetében ez a két képzési terület rendelkezik a legjobb hallgatói bázissal.

A felvettek nyelvvizsga-helyzetét érzékelteti az a grafikon, amely az egyes képzési területekre jellemző átlagos nyelvvizsga-értékeket ábrázolja, mind a közép, mind a felsőfok vonatkozásában. A BSc hallgatók összességét azzal jellemezhetjük, hogy átlagosan fej-

ként 1,5 középfokú, illetve 0,09 felsőfokú nyelvvizsgával rendelkeznek. A függőleges vonal egyértelműen kijelöli a hallgatói nyelvtudás szempontjából átlag feletti képzési területeket: ezek a bölcsészettudományi, gazdaságtudományi és kisebb mértékben a nemzetvédelmi és katonai, illetve a természettudományi képzési területek. Nyelvtudásuk szintje alapján az átlagot képviselik a társadalomtudományi képzési terület hallgatói. A többi képzési területen a hallgatók nyelvismerete nem éri el a BSc-szint átlagát. Különösen a pedagógusképzés, valamint az agrár-, sporttudományi, orvos és egészségügyi területek hallgatóinak körében csekély a nyelvtudással rendelkezők aránya.

4. táblázat: A képzési területek BSc-hallgatóinak megoszlása a középfokú nyelvvizsgák száma szerint

	0	1	2	3	4	Összesen
Agrár	70,7	25,5	3,7	0,0		100,0
Bölcsészettudományi	46,8	38,8	14,0	0,4	0,0	100,0
Társadalomtudományi	60,1	29,7	10,0	0,2		100,0
Informatika	61,4	33,6	4,9	0,1		100,0
Jogi és igazgatási	68,8	25,7	5,5	0,0		100,0
Nemzetvédelmi és katonai	54,2	37,9	7,9			100,0
Gazdaságtudományi	49,0	37,9	12,9	0,2		100,0
Műszaki	67,3	27,6	5,1	0,1		100,0
Orvos és egészségügyi	70,2	26,1	3,7			100,0
Pedagógusképzés	77,3	20,1	2,6			100,0
Sporttudomány	70,6	25,6	3,7	0,1		100,0
Természettudomány	53,5	38,4	8,1	0,0	0,0	100,0
Összesen	59,1	32,1	8,6	0,2	0,0	100,0

5. táblázat: A képzési területek BSc-hallgatóinak megoszlása a felsőfokú nyelvvizsgák száma szerint

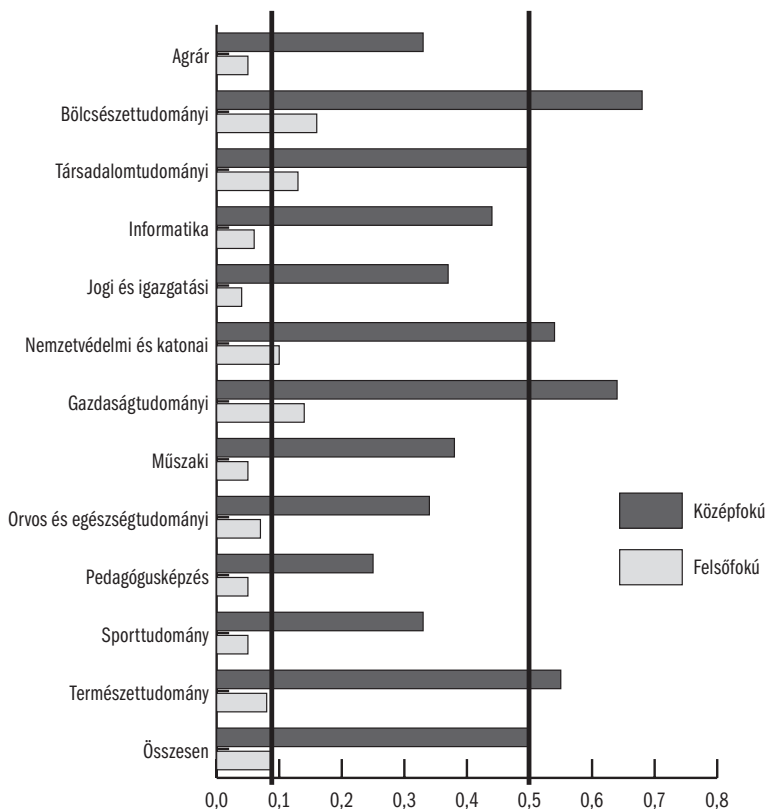
	0	1	2	3	4	Összesen
Agrár	95,5	4,3	,2			100,0
Bölcsészettudományi	85,4	13,3	1,3	0,1		100,0
Társadalomtudományi	88,4	10,7	,9	0,0	0,0	100,0
Informatika	94,1	5,5	0,4			100,0
Jogi és igazgatási	96,1	3,8	0,1			100,0
Nemzetvédelmi és katonai	91,6	7,0	1,3			100,0
Gazdaságtudományi	86,7	12,3	0,9	0,0		100,0
Műszaki	95,1	4,8	0,1	0,0		100,0
Orvos és egészségügyi	93,4	6,4	0,2			100,0
Pedagógusképzés	95,1	4,7	0,2	0,0		100,0
Sporttudomány	95,0	4,9	0,1			100,0
Természettudomány	92,4	7,3	0,3			100,0
Összesen	90,7	8,6	0,6	0,0	0,0	100,0

Bár a nyelvtudás meglehetősen hasznos hierarchizáló tényezőnek bizonyulhat, az adatok összevetésekor nem szabad az olyan szakmaspecifikus tényezőkről sem megfeledkeznünk, hogy a nyelvismeret szerepe képzési területenként eltérő lehet. Például a bölcsészettudományi képzési területen a nyelvismeret kibővítése önmagában az egyik elérendő képzé-

si cél lehet, a területenként változó az is, hogy a nyelvismeretnek mekkora szerepe van a szakmai tudás megszerzésében, illetve későbbi felhasználásában.

3. ábra: A közép- és felsőfokú nyelvvizsgák egy BSc hallgatóra jutó átlaga az egyes képzési területeken

A képzési területek közti viszonyrendszer elemzése az első lépésként szolgált kutatásunk fő céljához: ahhoz, hogy minden egyes képzési területéről előállítsunk egy egyedi profilt, amely szociológiai vonatkozásai folytán túlmutat a szakmai jellemzőkön, és számos olyan elemet, megállapítást tartalmaz, amely adalékuul szolgálhat egy képzési területek közti „presztízs-rangsor” esetleges későbbi megszerkesztéséhez. Kutatásunk számos pontján felmerült egy olyan – akár ciklikusan – megismételt vizsgálat igénye, szükségessége, amely az MSc képzések teljes körű beindulása után a hivatalos statisztika adataira alapozva vizsgálná a felsőoktatási hallgatók megoszlását. A 2006-ban általunk végzett vizsgálat egy új képzési struktúra első évéről nyújt részletes képet, ám ez a kép magától értetődően statikus. A mélyebb társadalmi, motivációs tényezőket is felvonultató vizsgálatához épp az időbeli összevetés lehetősége szükségeltetik, amely támpontot nyújthat a felsőoktatási struktúraváltás hallgatókra gyakorolt hatásának részletes elemzéséhez.

Veroszta Zsuzsanna